

FINLANDIYA'DA ORTODOKS VE LUTERYANLAR ARASI EVLİLİKLER*

*Dr. Voitto HUOTARI Çev.: Kemal ATAMAN***

Finlandiya, Ortaçağdan beri Kuzey Avrupa'da Batı ve Doğu Hıristiyan kültürlerinin buluşma yeri olmuştur. Reformasyondan bu yana Luteryanlaşan Batı kültürü bu bölgede daha etkindir. Bununla beraber, küçük bir Fin azınlığı hâlâ Ortodoks Kilisesinin mensubudur. 1989'da yaklaşık beş milyon nüfusun % 89'unun Evangelical-Luteryan Kilisesi, % 1'inin de Ortodoks Kilisesi mensubu olduğu görülmüştür. Zaten bu kiliselerin her ikisi de Finlandiya'da resmi kiliselerdir. II. Dünya Savaşı'ndan beri ortodoksların büyük çoğunluğu, boşaltıldıkları Karelia'dan Finlandiya'nın doğu ve kuzeyine dağıtıldılar. Bu bölgeler, daha sonra S.S.C.B.'ye teslim oldu. Sözü edilen yerdeki ortodoksların % 90'ı luteryanlarla evlenmeye başladılar. Bugün Finlandiya'da luteryan-ortodoks evliliklerin toplam sayısı 23000'dir.

Kilise münasebetindeki farklılıklar, millî, politik ve sosyo-ekonomik farklarla bağlantılı olmadığı için din, bireylerin evlenmelerinde çok önemli bir faktör değildir, zira ortodoks evliliklerinin % 90'dan fazlası karmadır. Bu da Ortodoks Kilisesi için önemli bir problem olmaktadır. Buna mukabil luteryanlardan karma evlilik yapanların sayısı çok küçüktür.

Araştırma projem, karma evliliğin;

1- Dini katılım ve özdeşleşmeye,

* Huotari Voitto, "Orthodox-Lutheran Inter-marriage in Finland", 25-31, *Social Compass*, Vol. 38, no. 1, March 1991.

** Araç. Gör.; U. Ü. İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı.

2- Çocukların sosyalleşmesine,

3- Aile davranışlarına nasıl etkide bulunduğunu belirlemeyi hedef aldı. Araştırma materyali, 221 karma evlilikte eşlerden her biriyle tek tek yapılan mülakatlar sonucu elde edildi. Ayrıca, ortodoks ve luteryanların kendi aralarında yaptıkları evlilikler de araştırmaya dahil edildi. Bu insanlar, karma evlilik yapmış olanlarda olduğu gibi, aynı yerde yaşayan, aynı yaş ve cinsiyette olan ve evlilik süreleri eşit çiftleri konu alan bir sisteme göre tesbit edildi. Araştırma üç bölgede yürütüldü. Lâikleştirilmiş metropoliten bir çevre şartlarını temsilen Helsinki; II. Dünya savaşından sonra ortodoksların sürgün olarak geldiği ve luteryan kültürünün güçlü olduğu merkezi Finlandiya'da kırsal bir bölge olan Kuzey Savo ve Ortodoksluğun geleneksel olduğu ve ortodoks nisbetinin her zaman ve her yerdekenden daha yüksek olduğu Doğu Finlandiya'da kırsal bir bölge olan Illomantsi...

DİNİ KATILIM ve ÖZDEŞLEŞME

İnsanların kendi kiliseleri ve eşlerinin kiliseleriyle olan dayanışma derecesi, dini aktivite ve her iki kilisenin inançlarına uygun olanı tasvip etmekle anlaşılabilir. Dini aktivite; ayinlere katılım (Tablo: I), radyo programlarını dinleme ve ibadet etme gözönüne alınarak araştırıldı. Bununla birlikte, çok kişi için, en yakın Ortodoks Kilisesi, Luteryan Kilisesinden çok daha uzaktaydı. Üstelik radyo programları daha azdı. Sonuç olarak bu pratik nedenler, ortodoksları daha az aktif hale getirdi. Fakat, ferdi dindarlık seviyesi hemen hemen eşitti: Bunlardan % 30'u her gün, diğer % 20'si haftada bir ve geri kalan % 50'si daha az sıklıkta ibadete devam ediyor, ya da hiç devam etmiyordu.

Tablo: I- Luteryan ve Ortodoks Ayinlerine Katılım (Yüzde Olarak)

	Ortodokslar		Luteryanlar	
	Kontrol Grubu (211)	Karma Evlilikler (221)	Karma Evlilikler (221)	Kontrol Grubu (211)
Luteryan Ayinleri				
Hiç	6	4	1	—
Bir yıldan daha az sıklıkta	78	47	32	48
Yılda bir ya da birkaç kez	15	48	61	48
En az ayda bir	—	1	6	4
T O P L A M	100	100	100	100
Ortodoks Ayinleri				
Hiç	—	4	25	54
Bir yıldan daha az sıklıkta	36	41	47	44
Yılda bir ya da birkaç kez	47	52	27	2
En az ayda bir	17	3	1	—
T O P L A M	100	100	100	100

Karma evlilik, ortodokslar arasında, kendi kiliseleriyle olan dayanışmayı zayıflattı. Karma evlilik yapmış ortodokslar kendi kiliselerine, homojen evlilik yapmış olanlardan daha az iştirak etmektedirler. Aynı gerçek ferdi, dini hayatta da görülebilir. Merkezi olarak yerleştirilmiş ikonalara hem evlerde hem de kiliselerde rastlanmıştır. Fakat ikonalar, karma evlilik yapmış eşlerin evlerinde daha az sıklıkta görülmüştür. Ayrıca, dua ve haç çıkarmanın, her iki eşin de ortodoks olduğu evliliklerdekinden daha az yaygın olduğu da ortaya çıkmıştır. Öte yandan, karma evliliklerde, luteryanların kendi kiliseleriyle olan dayanışma duygusu artmaktadır. Karma evlilik yapmış luteryanlar, kiliselerinin ayinlerine diğer luteryanlardan daha aktif olarak iştirak etmektedirler. Ayrıca, ortodoks ve luteryanların kendi aralarında yaptıkları evlilikler de araştırmaya dahil edildi. Bu insanlar, karma evlilik yapmış olanlarda olduğu gibi, aynı yerde yaşayan, aynı yaş ve cinsiyette olan ve evlilik süreleri eşit çiftleri konu alan bir sisteme göre tesbit edildi. Araştırma üç bölgede yürütüldü; lâikleştirilmiş metropoliten bir çevre şartlarını temsilen Helsinki; II. Dünya Savaşından sonra ortodoksların sürgün olarak geldiği ve luteryan kültürünün güçlü olduğu merkezi Finlandiya'da kırsal bir bölge olan Kuzey Savo ve Ortodoksluğun geleneksel olduğu ve ortodoks nisbetinin her zaman ve her yerdekenden daha yüksek olduğu Doğu Finlandiya'da kırsal bir bölge olan Ilomantsi...

DİNİ KATILIM ve ÖZDEŞLEŞME

İnsanların kendi kiliseleri ve eşlerinin kiliseleriyle olan dayanışma derecesi, dini aktivite ve her iki kilisenin inançlarına uygun olanı tasvip etmekle anlaşılabilir. Dini aktivite; ayinlere katılım (Tablo: I), radyo programlarını dinleme ve ibadet etme gözönüne alınarak araştırıldı. Bununla birlikte, çok kişi için, en yakın Ortodoks Kilisesi, Luteryan Kilisesinden çok daha uzaktaydı. Üstelik radyo programları daha azdı. Sonuç olarak bu pratik nedenler, ortodoksları daha az aktif hale getirdi. Fakat, ferdi dindarlık seviyesi hemen hemen eşitti. Bunlardan % 30'u her gün, diğer % 20'si haftada bir ve geri kalan % 50'si daha az sıklıkta ibadete devam ediyor, ya da hiç devam etmiyordu.

Karma evlilik, ortodokslar arasında, kendi kiliseleriyle olan dayanışmayı zayıflattı. Karma evlilik yapmış ortodokslar kendi kiliselerine, homojen evlilik yapmış olanlardan daha az iştirak etmektedirler. Aynı gerçek ferdi, dini hayatta da görülebilir. Merkezi olarak yerleştirilmiş ikonalara hem evlerde hem de kiliselerde rastlanmıştır. Fakat ikonalar, karma evlilik yapmış eşlerin evlerinde daha az sıklıkta görülmüştür. Ayrıca, dua ve haç çıkarmanın, her iki eşin de ortodoks olduğu evliliklerdekinden daha az yaygın olduğu da ortaya çıkmıştır. Öte yandan, karma evliliklerde, luteryanların kendi kiliseleriyle olan dayanışma duygusu

artmaktadır. Karma evlilik yapmış luteryanlar, kiliselerinin ayinlerine diğer luteryanlardan daha aktif olarak iştirak etmektedirler.

Bir yandan ortodokslar, diğer yandan luteryanlar arasında inançların kabul edildiği ölçüyle ilgili olarak yapılan araştırmadan da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Karma evliliğin etkisiyle ortodoks inançlarını kabul nisbeti zayıflarken, luteryan kimliği ve mezhep bilinci güçlenmektedir. Bu güçlenme, en az, iki şekilde izah edilebilir: Finlandiya'da luteryan kültürü ve adetleri güçlü ve belirgindir, luteryanizmin özel hususiyetleri ve prensipleri bütün teferruatıyla aydınlatılmış değildir. Karma evliliklerde, luteryanlar, farklı dini kültürlerin varlığının şuurunda olmak zorundadırlar. Bu durum onların, kiliselerinin aktivitesine ve öz geçmişine daha yakın ve net bir ilgi duymalarına vesile olabilir. Buna alternatif olarak, karma evlilik yapmış birisi luteryan çoğunluğundan kopmuştur, şimdi ise, Luteryan Kilisesinin faaliyetlerine daha aktif olarak katılmak suretiyle bu çoğunlukla olan sürekli irtibatını devam ettirmeye çalışabilir.

Araştırmadan karma evliliğin altı çeşit davranış modeli belirlenebilir:

- 1- Her iki kiliseye de ilgisiz olan eşlerin meydana getirdiği evlilikler,
- 2- Kendi mezheplerine mensup olan ve yalnız bu yönde aktif olan eşlerin meydana getirdiği evlilikler,
- 3- Her iki kiliseye devam eden kadın, hiç birine devam etmeyen kocadan oluşan evlilikler,
- 4- Bütün aile fertlerinin yalnızca bu kilisenin etkinliklerine katıldığı Luteryanizme yönelen evlilikler,
- 5- Bütün aile fertlerinin yalnızca Ortodoks Kilisesine yöneldiği aileler,
- 6- Eşlerin her ikisinin her iki kiliseye de devam ettiği genel aileler. Bu evlilik tipleri, evliliğin birinci yılında şekillenmeye başlar.

ÇOCUKLARIN DİNİ SOSYALLEŞMESİ

Karma evlilikler için, kilise seçimi ve dini kültürün gelecek nesle aktarımında esaslı problemlerle karşılaşmaktadır. Geleneksel olarak bakıldığında, çocuklar babalarının mezhebine uyar gibi görünüyorsa da, pratikte, anne çocuğun sosyalleşmesinde büyük bir role sahiptir. Çağdaş kanunlarda, anne ve bab, resmi olarak aksi bir muvafakat göstermediği sürece çocuk annenin mezhebine uyar.

İnsan teoride, karma evlilik yapmış ailelerin çocukların yarısının Ortodoks Kilisesine, yarısının da Luteryan Kilisesine mensup olması gerektiğini düşünebilir. Bununla birlikte, pratikte ise, çocukların % 30'u vaftiz edilmiş ve ortodoks inançlarına göre yetiştirilmiş, diğer % 70'i ise luteryan olarak yetiştirilmiştir. Genelde benzer ailelerin çocukları aynı kiliseye mensup olmaktadır. Nerede

baba luteryan ise, orada çocukların %95'i luteryan, nerede baba ortodoks azınlığa mensuptur, orada çocukların ancak % 50'si ortodokstur. Eski ataerkil gelenek, kilisenin belirlenmesine göre şekilleniyordu, fakat bundan daha önemlisi toplum baskısıydı. Karma evliliklerin yalnızca küçük bir grubunda çocuklara kilise olarak Ortodoks Kilisesi tercih ediliyordu. Bu nedenle, bugün Finlandiya'da ortodoks nüfusu hızla azalmaktadır.

Ayrıca, her iki aile tipinin % 75'i çocuklarına bir gece duası öğretmiştir. Bu konuda ortodoks ve luteryanlar arasında bir fark yoktur. Ortodoks ibadetlerinin ayrılmaz bir parçası olan haç çıkarma, her iki eşin de ortodoks olduğu ailelerin % 75'inde çocuklara öğretilirken; karma evliliklerin yalnızca % 25'inde aynı durum söz konusudur. Böylece, ortodoks kültürünün yeni nesle aktarımı karma evliliğin etkisiyle gözle görülür bir şekilde zayıflamıştır.

CEMAATİN DİNİ DAVRANIŞLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Toplumsal Değerlendirme

II. Dünya savaşıdan sonra ortodoksların, doğu sınırına yakın Karelia'dan Finlandiya'nın diğer bölgelerine dağıtıldıklarında, yoğun bir ön yargı ve görüş ayrılıkları mevcuttu. Bununla beraber, Ortodoks Kilisesinin resmi durumu git-tikçe düzeldi ve bugün bu kilise Finlandiya'da saygın bir duruma geldi. Adı geçen kilise, sık sık basında, radyo ve televizyonda müzakerelere olumlu yönde konu olmakta, seçkin kişiler ve sanatçılar arasında tercih edilmektedir. Doğu ve Batı Hıristiyan kültürlerinin bir arada yaşıyor olması, Finlandiya'daki kilise hayatının özelliğini ve canlılığını gösterir. Ortodoks Kilisesinin sosyal yönden kabul edilebilirliğindeki bu değişiklik, bir dereceye kadar, karma evliliklerdeki çocukların kilise seçiminde de etkili olmuştur. Nitekim, 1940'larda bu tür çocukların yalnızca % 17'si ortodoks olarak yetiştirilirken, 1980'lerde bu oran % 30 civarındadır.

Laikleştirme

Çocukların yetiştirilmesi için, kilise seçiminde de bölgesel bazı farklılıklar mevcuttur. Ortodoks kültür, genellikle, en çok ortodoksların yoğun olduğu bölge olan Doğu Finlandiya'da tercih edilirken, Helsinki ortodoksluğun en az tercih edildiği yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyük şehirlerde olan bu kayıtsızlık, fertlerin, halkın ekseriyetiyle özdeşleşmesi sonucunu doğurmaktadır. Aynı gerçek, diğer dini faaliyetlerde ve kimlik konusunda da kendini göstermektedir.

Çoğunluğun Baskısı

Ortodoksluk ve laikleştirme etkisinin sosyal değerlendirmedeki bu değişikliğinin yanında, çoğunluğun baskısının da karma evliliklerdeki dini

davranışları etkilediği görülmüştür. Doğu Finlandiya'daki İlomantsi'de diğer bütün bölgelerden daha fazla ortodoks vardır ve burada çoğunluğun baskısı daha azdır. Bir yandan insanlar kilise ayrımı yapmaksızın her iki kiliseye de devam ederken, diğer taraftan ailelerin daha büyük bir oranı Ortodoksluğa yönelmektedir. Çoğunluğun baskısı, ortodoksların sürgün olarak geldiği Kuzey Savo'nun kırsal bölgelerinde daha fazla göze çarpmaktadır. Bu bölgelerde ortodoksların dini faaliyetleri açıkça görülebilecek şekilde güvensizlik içindedir. Bu durum ancak kanunların yetersizliği ile izah edilebilir.

Azınlıklarla ilgili yapılan araştırmalarda söz konusu diaspora* etkisinin varlığı gözlenmiştir. Azınlığa mensup kişiler, kendi ayırıcı kimliklerini korumaya çalışmaktadırlar. Bu durum, yalnızca homojen evlilik yapmış Fin'li ortodokslar arasında ve sürgün olarak geldikleri Kuzey Savo'da görülmüştür. Burada, aynı grup içinde, Ortodoks inancı ve düşüncesinin karakteristik yönleri en çok göze çarpan özelliklerdir. Öte yandan, sözü edilen bölgede, karma evlilik yapmış ortodokslar, her yerdekinden daha fazla bu bölgedeki luteryan çoğunluk içinde eriyip kaybolmaktadır.

Cinsiyet Arasındaki Farklar

Kadının dindarlığının erkeğe göre daha güçlü olduğu gözlenmiştir ve cinsiyetin, dini münasebetin yoğunluğunu göstermede kiliseden daha iyi bir gösterge olduğu da görülmüştür. Bununla beraber, kadınların davranışlarındaki değişiklikler, erkeğin davranışlarındaki değişikliklerden daha hızlı olmaktadır. Ortodokslar arasında karma evlilik, kadınlar arasındaki dini kimlik ve özdeşleşmede erkeklerinkinden daha hızlı değişiklik meydana getirmiştir. Evliliklerin büyük çoğunluğu karma olduğu için, zayıf bir ortodoks özdeşleşimi, bu kilisenin durumunu zayıflatmaktadır. Bundan başka, karma evliliklerde ortodoksların kişiliği, artan luteryan etkisiyle değişikliğe maruz kalmaktadır. Söz konusu kültürel yozlaşma, yalnızca karma evliliğin etkisiyle değil, ortodoks ve luteryanların, daha geniş bir toplum olan protestanlarla kaçınılmaz etkileşiminden de kaynaklanmaktadır.

KİLİSE FARKLİLİĞİNİN AİLE DAVRANIŞLARINDAKİ TEZAHÜRÜ

Finlandiya'da nikah kıyılırken, evlenmekte olan eşlerin kilise ile münasebeti çok az anlam taşır. Aile ve arkabalar, evlenecek çiftlere, hangi

* Diaspora: "...Sürgünden sonra Yahudilerin dünyanın değişik yerlerine yayılması ve Kudüs'ün dışında bulunan Yahudi Hıristiyanlar" demektir. Burada ortodoksların Karelia'dan Finlandiya'nın doğu ve batısına sürülmeleri anlamında özel olarak kullanılmıştır (Çev.).

kiliseyi tercih edecekleri konusunda baskı yapmazlar. Zira, kilisenin farklı olması, milli, politik veya ekonomik farklılıklara bağlı değildir. Dinin etkisi evlenme anına kadar kendini hissettirmez.

Ortodoks ve Luteryan kiliseler, evlenme ve aile idealleri konusunda ortak Hıristiyan benzerliklerine sahip olsalar bile aralarında daha çok Doğu ve Batı düşünce tarzlarını yansıtan bir takım farklılıklar da mevcuttur. Amerika ve Avrupa'da yapılan araştırmalar, günah çıkarma ile ilgili zihniyetin, davranış ve fikir kalıplarındaki farklılıklara bağlı olduğunu doğrulamıştır. Ortodoks ve Luteryanlar arasındaki evliliği konu alan bu araştırmada, aile tutumları, cinsel ahlak, ataerkillik ve ebeveynin otoritesi arasındaki farklar belirtilmiştir.

Eşit oranda Ortodoks ve Lütenyan, evlilik öncesi cinsel ilişkiyi kabul etmiş ve doğum kontrol aracı kullanmayı da uygun bulmuştur. Her ne kadar Ortodoksların bu konulara yaklaşımı Luteryanlarınkinden daha geleneksel ise de, Ortodoksların davranışlarında Fin toplumunun Protestan kültürüne dayalı geçmişi ve etkilenmiş olduğu başka kültürlerin izleri açıkça görülür. Ortodokslar, özellikle de erkekler, kadınlarla olan ilişkilerinde daha ataerkil, çocuklara yaklaşımda daha otoriterdirler. Durum böyle bile olsa, kadın-erkek davranışlarındaki farklar, Ortodoks ve Luteryanlar arasındaki farklardan daha büyüktür. Kadınlar, evlilikteki cinsel ahlaklılığa erkeklerden daha sıkı bağlıdır. Fakat kadınların tutumları daha az ataerkil ve daha az otoriterdir. Tahmin edilebileceği gibi, evlilikle ilgili cinsel ahlak ve ataerkil tutumlar, yaşlı gruplarda daha güçlü ve kırsal alanlarda şehirlere oranla daha yaygındır.

Amerika ve Avrupa'da yapılan bazı araştırmalar, karma evliliklerin, aynı inancı paylaşanların yapmış oldukları evliliklerden daha kolay çöktüğünü göstermiştir. Bu çalışmada karma evlilikler iki kategoriye ayrılmıştır: Normal (evlilikler)den daha kolay çöken evlilikler, normalden daha güçlü (ve uzun süreli) olan evlilikler. Ortodoks ve Lütenyanlar arasındaki karma evliliklerde boşanma riski, Luteryanların kendi aralarında yaptıkları evliliklerden daha büyüktür. Açıkça görüleceği üzere karma evliliklerin iki şekilde neticelenmesi, hakim aile modelinin dışına çıkmış evliliklerin üzerinde daha fazla yoğunlaşan çevre baskısına atfedilebilir. Söz konusu baskı, ya evliliğin çözülmesi ya da tarafların normal aile bağlarından daha güçlü bağlar oluşturma ihtiyacı hissetmeleri sonucunu doğurmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

HEINO, H. 1984, The Religious Communities in Finland, Publication No. 34 of the Research Institute of the Lutheran Church of Finland, Pieksämäki.

HUOTARI, V., 1975, Orhodoks-Lutheran Intermarriage, Publication No. 18 of the Research Institute of the Lutheran Church of Finland, Pieksämäki.
SIHVO, J., 1988 "Religion and Secularization in Finland", Social Compass, Vol. XXXV, No. 1, pp. 67-90.